

LA "INFORMATIO BREVIS ET METRICA" DE NICOLAU EIMERIC SOBRE EL CISMA*

Nicolau Eimeric fou un propagandista activíssim de la causa avinyonesa des del bell inici del Cisma.¹ Els seus tractats sobre la qüestió cismàtica han desvetllat des de sempre un cert interès, i és una llàstima que encara no hagin estat objecte de l'edició i l'estudi acurat que mereixen. Tant per a la seva biografia personal com per a una recta interpretació dels fets històrics que visqué, aquests escrits són una font d'informació preciosa. L'única raó que excusa el fet que encara siguin inèdits és la monumentalitat de la paperassa que el Cisma provocà i que, com tothom sap, no ha pogut ésser, ni de bon tros, editada, perquè aquesta seria una feina ciclopia. Mancats com estem encara d'edicions de textos fonamentals tant per a la història del Cisma en general com pel que fa a les seves repercussions al nostre país, Eimeric ha sagrat d'esperar.

Avui editem l'escript més curt d'Eimeric entorn del Cisma, i no perquè sigui el més curt, sinó perquè és aquell que ens revela d'una manera directa els recursos que Eimeric era capaç de posar en joc quan s'apassionava per alguna qüestió. L'inquisidor gironí fou un home d'accio formidable i, per tant, un home preocupat pel problema de la propaganda. L'obreta que ara posem a la consideració del lector és un pamphlet escrit en vers. El seu interès rau, doncs, en la possibilitat que ens dóna de veure com un home de la minoria dirigent d'aleshores intentava de galvanitzar la gent a favor de l'obediència avinyonesa emprant un mitjà de comunicació habitual en el seu temps.

I

ELS MANUSCRITS

Coneixem dos manuscrits d'aquesta obreta. D'una banda la reporta el manuscrit llatí 1464 de la Biblioteca Nacional de París, que l'anomena "Metra super scismate". D'altra banda, la curtissima obreta existeix també al manuscrit 11.745 de la mateixa Biblioteca, el célebre manuscrit de Medina del Campo. Com que, d'aquest manuscrit, no n'hi ha encara descripció, i atesa la seva importància com a font històrica per als primers temps del Cisma, ha semblat oportú de donar-ne ampla i detallada notícia ací.

a) *Descripció del ms. de París, Bibliothèque Nationale, lat. 1464.*

És un manuscrit en pergamí, de 161 folis, escrit a dues columnes, de 360 X 270 mm, enquadernat el segle XVIII en pell roja; al centre de la coberta hi ha l'es-

* Pertanyen a Jaume de Pulg i Oliver totes les parts d'aquest estudi, tret l'apartat segon, *Descripció del ms. de París, Bibliothèque Nationale, lat. 11745*, i les corresponents notes, de Josep Perarnau.

1. Cf. Heinrich FINKE, *Drei spanische Publizisten aus den Anfängen des Grossen Schismas: Mattäus Clementis, Nikolaus Eymerich, der heilige Vicente Ferrer*, dins "Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens", I (Münster 1928), 181-187. La part d'aquest treball que fa referència a Eimeric fou traduïda per J. Carreras i Artau: *Nicolás Eymeric publicista en los comienzos del Cisma de Occidente*, dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, II (1947) 124-132.

cut dels reis de França. Escrit d'un cap a l'altre en lletra gòtica cursiva formada, del començament del segle XV, amb inicials acolorides i amb filigranes, porta rúbriques. Pertangué al Collègi de Foix,² i d'allí passà a la biblioteca colbertina, on tenia el número 2846, encara visible al foli de guarda; en passar a la biblioteca reial rebé el 3893.2-2C

1.— F. 1 r° a: "Sacrosancte Romane ac vniuersalis ecclesie reuerendissimorum dominorum meorum dominorum Cardinalium Sede vacante collegio sacrosancto frater Nicholaus eymerici ordinis fratrum predicatorum in aragonia Inquisitor here- tice prauitatis sacre Theologie magister indignus crebram ac deuotam semper reue- renciam et honorem. Multipharie multisque modis..."

F. 16 v° b: "... pollicetur nobis deus taliter laborantibus prestare dignetur Amen Amen".

És el primer tractat entorn del Cisma que Eimeric escriví abans de l'elecció de Robert de Ginebra (*sede vacante*) i, per tant, entre el 2 d'agost i el 20 de setembre del 1378.^{2 bis}

2.— F. 16 v° b: "Si considerentur scripture diuine pariter et humane reperi- tur quod hec sententia extat vera..."

F. 22 r° a: "Ex hiis duodecim dubiis, princeps serenissime, per sacrum col- legium vestre regie magestati clarius euocatis cui collegio sacro sancto vt prohibi- tum est soli et precunctis rationabiliter in hac presenti materia firmius est creden- dum manifestius demonstratur quod non bartholomeus; ille est papa sanctissimus ac beatissimus dominus noster clemens quem dominum clementem deus sua magna clemencia dirigat et eum faciat sancte iuste ac prudenter et clementer regere per tempora longiora ecclesiam sanctam suam. Amen".

És el segon tractat eimericà sobre el Cisma, redactat en forma oratòria. Es trac- ta de l'*Allocutio ad regem Castelle*, pronunciada el juliol del 1379 probablement a Medina del Campo davant Joan I de Castella.³

3.— F. 22 r° b: "O mirum tantum quod nunc pro lege tenetur".

F. 22 v° b: "Explicitiunt metra super scismate ordinata per Magistrum Nicho- laum eymerici compilata".

És l'obra que estudiem i editem.

4.— F. 22 v° b: "In sordibus est sordescat adhuc apoc. vltimo. Dum sampso- nis vulpes querit ciuitatem Valencie perlustrando..."

F. 38 v° a: "Explicit tractatus per fratrem Nicholaum Eymerici ordinis Predi- catorum Auinione incepitus et Ibidem terminatus vltima die Januarii Anno domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo Pontificatus sanctissimi domini nostri pape Clementis Septimi Anno duodecimo".

És el tractat que Eimeric escriví contra Pere Saplana, el rector de Silla. És el tercer dels seus escrits de polèmica antiluHiana. Acabat el 31 de gener de 1390.

5.— F. 38 v° b: "Sanctissimo ac beatissimo in christo patri et domino..."

F.72 v° : "Iste tractatus fuit per predictum Inquisitorem domino pape clemen- ti septimo anno decimo in consistorio publico presentatus, et ibidem per dictum dominum papam domino Cardinali sancti angeli est commissum qui illum diligenter examinaret et eidem referret qui dicto tractatu diligenter examinato tandem retulit

2. Cf. Léopold DELISLE, *Le Cabinet des Manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, t. I (París 1868), 507.

2 bis. Cf. Noël VALOIS, *La France et le Grand Schisme d'Occident*, t. I (París 1896), 228, n. 3.

3. Cf. FINKE, o.c.

dicto domino pape presentibus dominis Cardinalibus pictauensi de agrifolio valentino cuserino de turmo florentino et multis aliis etiam me inquisitore predicto presente et audiente et relationem requirente quod dictus Tractatus continebat illius Raymundi lulli quamplurimos hereses et errores. Que relacio facta est in Capella noua in Camera domini pape Auinione romana intitulata et hoc Anno Domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo vicesima die mensis Ianuarii Pontificatus predicti domini nostri pape Clementis Anno Duodecimo".

Aquest és el primer tractat d'Eimeric contra les doctrines de Ramon Llull, acabat el 30 de novembre de 1378, tal com afirma un *explicit* anterior.

6.— F. 73 rº a: "Incipit epistola In dialogum contra Iulistas editum per fratrem Nicholaum Eymerici Inquisitorem heretice prauitatis et in sacra pagina egregium professorem Ordinis predicatorum conuentus Gerundensis".

F. 96 rº a: "Explicit dialogus contra Iulistas per fratrem nicholaum Eymerici Inquisitorem editus, Auinione inceptus et ibidem terminatus ultima decembribus Anno domini millesimo Trecentesimo Octuagesimo nono, Pontificatus sanctissimi domini nostri pape clementis septimi Anno duodecimo".

És el segon tractat antiIulià d'Eimeric, escrit per ridiculitzar les doctrines dels Iulistes contemporanis seus. Acabat el 31 de desembre de 1389.

7.— F. 96 rº a: "Tractatus intitulatus facinnacio Iulistarum et continet duas partes".

F. 100 rº a-b: "Et hec de libro qui ars magna communiter appellatur et ab ipso Raymundo Iul taliter intitulatur. Deo gracias".

Aquest tractat és una diatriba contra l'Art Iuliana. Com que és dedicat a Benet XIII i suposa escrits els altres tractats antilullians, però no fa esment de la *Incantatio studii Ilerdensis*, escrita l'abril de 1396, hem de suposar que la *Facinnacio* fou redactada entre el setembre de 1394 i la primavera de 1396.^{3 bis}

8.— F. 100 rº b: "Tractatus contra demonum inuocatores et continet Vº partes. Apprehende arma et scutum et exsurge in adiutorium michi. Effunde framam et conclude aduersus eos qui persecuntur me, ps. XXXº IIIIº".

F. 161 rº : "... sed in omni casu ad inquisidores prefatos et ad diocesanos pertinet iudicium et punicio predictorum quod erat in presenti opere principaliter decidendum".

Segons l'*explicit* del ms. de la Biblioteca Nacional de París, llatí 14.533, que també conté aquest llarg tractat, fou enllestit l'any 1359.^{3 ter}

b) Descripció del ms. de París, Bibliothèque Nationale, lat. 11745

És enquadernat amb pell rossa llixa nova. Superfície de coberta, 394 X 280 mm. Al centre tant de la coberta com de la contracoberta, un escut conservat d'enquadernació anterior (dos pals verticals daurats sobre camp no acolorit; corona amb set merlets circulars; tot emmarcat per dues branques de lloret). Llom dividit en vuit seccions, corresponents als set cosits; en la darrera, etiqueta recent amb la inscripció *LATIN / 11745* (etiqueta repetida en la cara interior de la coberta). Tres folis de guarda al començament i quatre a l'acabament, en blanc, fora del primer inicial,

^{3 bis}. En el nostre article *El procés dels Iulistes valencians contra Nicolau Eimeric en el marc del Cisma d'Occident*, publicat dins el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LVI (1980), 405, nota 131, donem més precisions sobre la possible data de composició de la *Facinnacio Iulistarum*. Publicat dins "Arxiu de Textos Catalans Antics", 3 (1984), 29-58.

^{3 ter}. Cf. Laureano ROBLES CARCEDO, *Escriptores Dominicanos de la Corona de Aragón* (Salamanca 1972), 153.

208

JAUME DE PUIG I JOSEP PERARNAU

el qual en la cara recto, angle superior dret, porta *Latin 11745*, escrit amb tinta; en el primer dels quatre posteriors, hom enganxà a la cara recto dues franges de paper; la primera, escantonada, té ara 105 X 175 mm i conté part de la instància amb la qual fra Pere Andreu, monjo profés de Sant Benet de Bages, demana la cambreria de Santa Cecília de Montserrat, vacant per promoció de l'anterior cambrer al càrec d'abat d'aquest monestir; tot i que no sigui datada (o que no n'hagi estat conservada la data), cal suposar-la del pontificat de Benet XIII (1394 ss.); no sembla que hi constés la concessió. La segona, de 90 X 220 mm, és una ordre papal de pagament: *Tradatis Johanni Garsie de Ryoparayso, scriptori librorum domini nostri pape, pro mensibus preteritis Januario et Februario et presenti Marcio Anni infrascripti, stipendia consueta dari uni de alijs Scriptoribus et Illuminatoribus librorum eiusdem domini nostri pape. Datum Barchinone Decima octaua dicti mensis Marcii Anno Millesimo Quatercentesimo Decimo* (segueix una rúbrica, com una *u*, la *cua* de la qual s'eleva formant *s* i després baixa gairebé recta fins més avall de la *u*). En totes dues hi ha ara el segell de la *Bibliothèque Nationale*.

Entre els folis de guarda i el començament del cos del volum hi ha quatre folis de paper, procedents, sembla, dels primers temps de l'estada d'aquest manuscrit a París. Al cap de pàgina del primer, recto, *Harlay N° 513*; sota, amb lletra corresponent a la biblioteca d'Alexandre Patau, *Acta uaria Regum ac Pontificum / pro finiendo Schismate*; el foli segon té a la cara recto el segell de la *Bibliothèque Nationale* i al verso un índex de les parts més importants de les actes del procés contingudes en el volum; els folis terç i quart són impresos i contenen tant una història del volum com una anàlisi del seu contingut, obra d'Etienne Baluze,⁴ molt més detallada que la d'Alexandre Patau, car reproduceix alguns fragments textuais.

4. Aquestes quatre pàgines impresaes són un exemplar de l'obra de l'autor esmentat intitulada *Historia et synopsis codicis ms. Bibliothecae illustrissimi domini Achillii Harlaei principis senatus Parisiensis, quo continentur acta authentica eorum quae gesta sunt in celebri conventu quem Joannes rex Castellae habuit anno 1380 et sequenti apud Midinam del Campo, 4 pp.* (cf. G[uillaume] MOLLAT, *Baluze (Etienne)*, dins "Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques", VI (1932), 449; el text de Baluze ha estat recollit per Joannes Dominicus MANSI, *Sacramonum Oecumenicorum nova et amplissima collectio* XXVI (París 1903), 659-668 i reeditat en Stephanus BALUZE-Guillelmus MOLLAT, *Vitae paparum Avenlonensium II* (París 1928), 800-809. Al final d'aquesta anàlisi, Baluze parla de l'ús que, ja abans d'ell, hom havia fet d'aquest volum i esmenta François Bosquet, bisbe de Montpeller (1656-1676), i Henri de Sponde, bisbe de Pamiers (1626-1634), "prior quidem in notis ad historiam Pontificorum Romanorum qui Avinione sederunt, alter in Annalibus Ecclesiasticis" (*Ibid.*, 4); l'obra de Bosquet s'intitula *Pontificorum Romanorum qui e Gallia oriundi in eis sederunt Historia ab anno 1305 ad annum 1394* (París 1632); la de Sponde són els *Annales ecclesiastici Baronii in epitome redacti* (París 1612). El mateix Baluze en féu un extracte, conservat a la *Bibliotheque Nationale de París*, Fonds Baluze 211, ff. 150-169 (vegeu Lucien AUVRAY et René POUPARDIN, *Catalogue des manuscrits de la Collection Baluze* (París 1921), 259) i se'n serví amb una certa abundància en les *Vitae paparum Avenlonensium* ja citades, en particular en el volum IV de l'edició de Guillaume MOLLAT (París 1922), 167-173, 173-184, 186-194; 247-248 i 250-260. En temps posterior, hom pot trobar una breu notícies del volum parisenc del procés dins Noël VALOIS, *La France et le Grand Schisme d'Occident*, Tome second (París 1896), 202, nota 3; Michael SEIDLMAIER, *Die Anfänge des Grossen Abendländischen Schismas. Studien zur Kirchenpolitik insbesondere der Spanischen Staaten und zu den geistigen Kämpfen der Zeit* (Spanische Forschungen der Görres-Gesellschaft II/5) (Münster 1940) en féu un ús amplíssim, tant en el cos de l'obra com sobretot en l'apèndix, car les seves pàgines 231-289 són exclusivament dedicades a la transcripció de textos del procés de Medina del Campo conservat a París. També l'han tingut en compte Ludovico SAGGI, *Bartolomeo Peyroni, O. Carm., vescovo di Elna e la sua testimonianza circa il conclave del 1378*, dins "Archivum Historiae Pontificiae", 4 (1966), 57-77; o Marc DYKMAN, *Du conclave d'Urbain VI au Grand Schisme. Sur Pierre Corsini et Bindo Fusulani, écrivains florentins*, *Ibid.*, 13 (1975), 224-227; l'ha pres com a font única d'edició Josep PERARNAU, *La declaració del beguino gallego fray Alfonso de Melill sobre los orígenes del Clericalisme d'Occidente*, dins "Anthologica Anna", 26-27 (1979-1980), 619-633.

D'acord amb aquestes notes històriques, el volum hauria estat portat a Avinyó pel cardenal Pedro de Luna; d'aquí hauria anat a Peníscola, sembla formant part de la Biblioteca Papal; l'any 1429, el cardenal Pèire de Foix se l'hauria endut a la seva biblioteca particular d'Avinyó, d'on hauria passat al col·legi de Foix, de Tolosa de Llenguadoc; després, a la biblioteca personal de Charles de Montchal, arquebisbe de la darrera ciutat del 1613 al 1627, i, en morir (22 d'agost de 1651), a la també particular d'Alexandre Patau, on ja es troava entorn del 1655 (cf. foli segon verso d'aquests quatre intermedis); després, a la d'Achille Harley. En temps posteriors, el trobem a la biblioteca de Saint-Germain-des-Prés,⁵ des d'on passà al fons on actualment es troba.

El cos del volum té 279 folis de pergamí. 387 X 274 mm. Tots, tret del darrer, són numerats amb xifres aràbigues arcaiques; el darrer amb xifres modernes. Vint-i-quatre plecs, vint-i-un dels quals són constituïts per sis fulls doblats o dotze folis; són anormals el plec novè (ff. 97-109), escadusser amb set folis en la primera meitat i sis en la segona; els ff. 97 i 98 de la primera meitat i el 109 de la segona no formen fulls sencers, sí, en canvi, els cinc que hi ha entre els ff. 99-108. El plec vintè (ff. 230-239) consta de cinc fulls doblats. El plec vint-i-quatre (ff. 276-279) torna a ésser coix (tres folis en la primera meitat i només un en la segona) i és constituït per dos folis escadussers (ff. 276-277) i dos d'altres pertanyents a un únic full doblat (ff. 278-279). Reclams, amb la diferència que els dels plecs 1-8 (ff. 1-96) i 21-24 (ff. 240-279) són senzills i els dels plecs 9-20 (ff. 97-230) van emmarcats en dibuix de natura diversa. Sembla que els fulls tingueren numeració a l'interior dels plecs, car en resten diverses mostres, p.e., .1a.3 al f. 134r, .2.3. al f. 135r; molts fulls de la segona meitat dels plecs són numerats amb lletres hebreiques a l'angle inferior esquerre de la cara verso. També sembla que hi hagué alguna numeració de plecs, car al f. 122r, hom pot veure un *2us* entre les dues línies de la banda dreta de la caixa d'escriptura (i sembla que ha d'ésser interpretat en el sentit que era el segon plec que escrivia aquell copista). El relligat dels plecs és ara en general senzill, però originàriament sembla que fou reforçat, car en molts casos encara ha estat conservat el reforç (p.e., en els plecs novè, dotzè, i del setzè al darrer); en altres casos, resten senyals o trossos de la franja de reforç, p.e., entre els ff. 68-69, pertanyents al plec setè. La disposició dels fulls segueix l'ordre de carn-pèl, pèl-carn, etc.

Aquest volum conté una còpia autenticada del procés relatiu a la legitimitat dels dos papes que es disputaven el càrrec del 1378 al 1380. En el protocol final, autògraf segons sembla del notari Pedro Fernández de Carrión, aquest afirma que "...omnia et singula in prothocollum meum recollegi, de quibus huiusmodi volumen ducenta septuaginta viij. folia continens in publicam formam reddegi et aliis occupatus negotiis fideliter per alios scribi feci et ea concordavi, signoque meo solito signavi et in fine cuiuslibet folii ex utraque parte nomen meum apposui in testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et requisitus...". Aquell procés consta dels passos següents:

I. F. 1r. Introducció de les actuacions judicials i recapitulació tant del fet del Cisma com de les actuacions dels reis Enric II (+ 1379) i Joan I de Castella (1379-1390).⁶

5. Aquesta dada es dedueix de Léopold DELISLE, *Inventaire des manuscrits de Saint-Germain-des-Prés, conservés à la Bibliothèque Impériale sous les numéros 11504-14231 du Fonds Latin* (París 1868), 12.

6. La introducció és copiada per BALUZE, *Historia...*, 1 i per MANSI, *Sacrorum Conciliorum...* XXVI, 659-661.

II. Ff. 1r-4r. [Pedro de Luna]: *Proposicio coram prefato domino rege Castelle per dominum cardinalem de Luna pro maiori parte in vulgari yspanico facta, de vulgari in latinum fideliter reducta.*⁷ Medina del Campo, divendres, 23 XI 1380.

Inc.: «(Lo)quar ad regem dominum meum verbum hoc, presente populo, (II Reg., xiiiij cap.). Serenissime princeps, ut verba huius thematis...

III. Ff. 4r-9v. [Francesco Uguccione, bisbe de Faenza]: *Proposicio seu arrenga cum consequencia .xvij. veritatum.*⁸ Medina del Campo, diumenge, 25 XI 1380.

Inc.: Qui est misit me ad vos. Exodi iij^o cap. Serenissime princeps, allio stillo aliterque ad materiam loqui conceperam...

IV. Ff. 9v-15v. L'ambaixador del rei de Castella, Rodrigo Bernardo, presenta al tribunal reial la butlla d'Urbà VI amb el *Casus primi electi*, rebuda al Trastevere de Roma de mans de l'ambaixador papal, l'esmentat Francesco Uguccione, el qual, present, la reconeix com a tal i en fa llegir el contingut.⁹ Medina del Campo, dijuns, 26 XI 1380.

V. Ff. 15v-17v. Pere de Luna presenta el *Casus secundi electi* en un quadern de paper de sis folis, quatre dels quals són escrits, i el fa llegir públicament.¹⁰ Medina del Campo, dimarts, 27 de novembre de 1380.

VI. [Rodericus Bernardi]: *Proposicio seu relacio facta in hospicio regis Castelle.*¹¹ Medina del Campo, dimarts, 4 XII 1380.

VII. Ff. 20v-21r. Les delegacions dels dos contendents i els comissionats reials per a aquest afer juren *intra missam*. Medina del Campo, 6 de desembre de 1380.

VIII. F. 21r. El rei Joan I de Castella assenyala l'estatge de la comissió reial i encarrega als comissionats de redactar els articles corresponents a cada un dels dos casos amb vista als interrogatoris. Medina del Campo, 10 de desembre de 1380.

IX. F. 21r-v. Els comissaris reials formen tres subcomissions i comencen de rebre jurament i declaració dels testimonis. Medina del Campo, 28 de desembre de 1380.

X. Ff. 21v-28v. *Casus primi electi divisus per articulos* (són 104 punts més 16 d'afegits, relatius tots a afirmacions que es troben en el *Casus* esmentat).

XI. Ff. 28v-31v. *Interrogatoria formata et habita circa casum primi electi* (a diferència dels punts anteriors, narratius, ací es tracta de 73 preguntes formulades pels comissaris reials a fi d'aclarir certs detalls).

XII. Ff. 31v-33r. *Casus secundi electi divisus per articulos* (ací els punts són 89).

7. Tal com assenyala el títol, aquest text és traducció d'aquell sermó inicial, el qual fou galrebé tot dit en castellà; hi ha dues còpies de l'original, una a l'Arxiu Vaticà, Arm. 54, vol. 37, ff. 135-144, i l'altra a París, Bibliothèque Nationale, lat. 3291, ff. 105-107; vegeu Franz EHRLE, *Die Kirchenrechtlichen Schriften Peters von Luna (Benedikts XIII.)*, dins "Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters", VII (1900), 474-475.

8. Un fragment d'aquest sermó, el corresponent a les disset veritats, és publicat dins MANSI, *Sacrorum Conciliorum...* XXVI, 670-680; també per Edmundus MARTÉNE i Ursinus DURAND, *Thesaurus novus anecdotorum II* (París 1717), 1083-1094.

9. Tant la butlla d'Urbà VI facultant Francesco d'Uguccione per al procés sobre la seva legitimitat com el *Factum Urbani* són publicats per Odoricus RAYNALDUS, *Annales ecclesiastici ab anno MCXCVIII, ubi cardinalis Baroniis desit XVII* (Roma 1659), *ad annum 1378*, nn. 73-102 (*Factum missum per Bartholomaeum sub bulla Regi Castellae*); la butlla, *ibid.*, *ad annum 1380*, núm. 19.

10. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV (París 1922), 198-199 i MANSI, *Sacrorum Conciliorum...* XXVI, 198-199.

11. Publicada per Louis GAYET, *Le Grand Schisme d'Occident d'après les documents contemporains déposés aux archives secrètes du Vatican. Les origines*. Tome premier, pièces justificatives (Florència-Berlín 1889), 135-148 i per SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 231-241; aquesta darrera edició es basa en el nostre manuscrit.

XIII. Ff. 33v-35v. *Interrogatoria super quibus interrogandi et examinandi sunt testes in casu secundi electi* (107 preguntes complementàries).

XIV. F. 35v. *Bulla facta per dominum Gregorium XI. ante obitum suum, videlicet quod maior pars cardinalium posset eligere in et extra conclave et tempus abreviare et prolongare pro ea vice. "Futuris periculis et detrimentis gravissimis... Datum Rome apud sanctum Petrum .xiiij. kalendas aprilis pontificatus nostri anno octavo".¹²*

XV. Ff. 36r-66v. *Sequitur: deposiciones aliquorum cardinalium et aliorum eciam examinatorum Avenione per Rodericum Bernardi, fr. Fernardum [de Yllescas] et Alavarum Menendi, doctorem* (són els següents: 1. Bernardus [Lagier], cardinalis Glandatensis, f. 36r-v; 2. Johannes [de Cros], cardinalis Lemovicensis, ff. 36v-37r; 3. Hugo [de Montelais], cardinalis de Britannia, f. 37v-38r; 4. Geraldus [du Puy], cardinalis Maioris Monasterii, f. 38r-v; 5. Petrus, cardinalis de Vernho,¹³ [del títol de Santa Maria in Via Lata], ff. 38v-39v; 6. Petrus [Flandin];¹⁴ cardinalis Sancti Eustachii, ff. 39v-41r; 7. Petrus [de Sortenac],¹⁵ cardinalis Vivariensis, f. 41r-v; 8. Guillelmus [Noëllét], cardinalis Sancti Angeli, f. 42r-v; 9. [Niccolò di Brancaccio],¹⁶ cardinalis Cusentinus, nacione Neapolitanus, ff. 42v-43r; 10. [Pèire de Montruc],¹⁷ cardinalis Pampilonensis, vicecancellarius, f. 43r-v; 11. Johannes [de Cardelhac], patriarcha [Alexandrinus], et archiepiscopus Tolosanus, f. 43v; 12. Thomas [de Ammanatis],¹⁸ archiepiscopus Neapolitanus, ff. 43v-46r; 13. Helias, Cathanensis episcopus,¹⁹ ff. 46r-47r; 14. [Guilielmus de la Volta],²⁰ episcopus Valentinus, olim Massiliensis, ff. 47r-48v; 15. Anthonius [de'Vecchi], episcopus Firmanus, ff. 48r-49r; 16. Artaudus [de Melan], episcopus Grassensis, ff. 49r-50r; 17. Poncius Beraldi,²¹ corrector litterarum apostolicarum, ff. 50r-51r; 18. Gualbertus, secretarius pape, nacione Alemanus, ff. 51r-52r; 19. Johannes de Baro, subdiaconus pape, ff. 52r-53r; 20. Bonifacius [degl'Ammanati], legum doctor, nacione ytalicus, f. 53r-v; 21. Egidius Bellemère, utriusque iuris doctor, auditor audiencie litterarum contradictarum, ff. 53v-55r; 22. Guido de Prohannis, olim senator romanorum, f. 55r-v; 23. Bido²², prior Sanctorum, familiaris domini Florentini, ff. 55v-56v; 24. Johannes de Lodon, alias de Narbona, f. 56v; 25. Thomas, decretorum doctor, auditor domini Mediolanensis, ff. 56v-57r; 26. Bernardus de Virididumo, licenciatus in decretis, f. 57r-v; 27. Frater Bartholomeus [Peirò], procurator generalis ordinis Carmelii,²³ ff. 57v-59v; 28. Frater Nicholaus Eymeric, ordinis predicatorum, inquisitor Aragonie, die .xiiij. maii,²⁴ ff. 58v-62r; 29. Ipsius *Informatio*

12. Marc DYKMAN, *La bulle de Grégoire XI avant le Grand Schisme*, dins "Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen Âge. Temps Modernes", 89 (1977), 485-495.

13. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 241-244.

14. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 244-245.

15. GAYET, *Le Grand Schisme...* II, Pièces justificatives, 82-84.

16. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 245-246.

17. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 246.

18. GAYET, *Le Grand Schisme...* I, Pièces justificatives, 64-92.

19. Giuseppe PISTORIO, *Riflessi dello Scisma d'Occidente in Sicilia (Documenti)* (Catania [1969]), 49-53.

20. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Pièces justificatives, 39-44.

21. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 246-247.

22. Marc DYKMAN, *Du conclave d'Urbain VI au Grand Schisme. Sur Pierre Corsini et Bindo Fesulani, écrivains florentins*, dins "Archivum Historiae Pontificiae", 13 (1975), 224-227.

23. Ludovico SAGGI, *Bartolomeo Peyroni, O.Carm., vescovo di Elne e la sua testimonianza circa il conclave del 1378*, dins "Archivum Historiae Pontificiae", 4 (1966), 59-77.

24. GAYET, *Le Grand Schisme...* I, Pièces justificatives, 118-134.

*brevis et metrica,*²⁵ f. 62r; 30. Frater Angelus [de Spoleto],²⁶ generalis Minorum, ff. 62v-63r; 31. Petrus [de Cros];²⁷ camerarius pape, frater domini cardinalis Lemovicensis, ff. 63r-64v; 32. Domini Petri Rostagni,²⁸ domini loci de Sancto Crispino, ff. 64v-66v). Tot el conjunt és datat a Avinyó, 10 de setembre de 1380, que deu ésser la data en què Rodrigo Bernardo posà punt final a l'aplec de testimoniatges.

XVI. Ff. 67r-98v. *Sequitur: deposiciones testium receptorum Rome per Rodericum Bernardi et fr. Fernandum[de Yllescas], ambaxiatores domini regis Castelle* (són els següents: 1. Nardus,²⁹ apothecarius, civis romanus, f. 67r-v; 2. Magister Guillelmus de Bulla, f. 67v; 3. Petrus Albuchius,³⁰ presbiter, rector ecclesie sancti Bartholomei de Insula, f. 67v; 4. Johannes de Paparonibus,³¹ canonicus sancti Petri, ff. 67v-68r; 5. Johannes Bolcardi,³² magister capelle domini pape, f. 68r; 6. Jacobus Palucii,³³ civis romanus, de regione Trivi, f. 68r-v; 7. Anthonius de Augusta,³⁴ nacione sicillus, canonicus ecclesie Lateranensis, ff. 68v-69r; 8. Fredus de Canali,³⁵ hostiarius pape, f. 69r; 9. Alexius Petri Pauli Henrici, civis romanus, de regione Trivi, f. 69r-v; 10. Franciscus de la Fara,³⁶ doctor medicine, civis romanus, f. 69r; 11. Jacobus,³⁷ camerarius quandam domini cardinalis de sancto Petro, diocesis Narbonensis, ff. 69v-70v; 12. Petrus de Surdis, canonicus sancte Ceciliae, romanus, f. 70v; 13. Guillelmus, tenor capelle domini pape Urbani, ff. 70v-71r; 14. Valtherus de Argentina,³⁸ f. 71r; 15. Buchius Petri Johannis Jacobelli,³⁹ nobilis de regno (!) Transtiberim, f. 71r-v; 16. Frater Henricus de Buda,⁴⁰ de regno Ungarie, de ordine Heremitarum, f. 71v; 17. Johannes de Papazaris,⁴¹ electus, ff. 71v-72r; 18. Bonaventura,⁴² cardinalis de Padua, de ordine Heremitarum, f. 72r-v; 19. Frater Nicholaus [Misquino],⁴³ cardinalis, ff. 72v-73v; 20. [Rainulfus],⁴⁴ cardinalis Sistaricensis, ff. 73v-75r; 21. Stephani [Palosii de Urbe],⁴⁵ episcopi Tudertini, ff. 75r-81r; 22. [Bartholomeus Mezzavacca], episcopus Reatinus, ff. 81r-87r; 23. Thomas [de Acerno?], episcopus Lucerinus, ff. 87r-91r; 24. Johannes [Chambaruti],⁴⁶ episcopus Castrensis, ff. 91r-92r; 25. Lellius Magdaleni,⁴⁷ civis romanus, ff. 92v-93v; 26. Frater Raymundus de Capua,⁴⁸ ff. 93v-94r; 27. Bartholomeus de Cucurno, ff. 94r-95v; 28. Thomas Petra,⁴⁹ ff. 95v-97v).

-
25. Publicada en aquest mateix article.
26. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 247-249.
27. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 151-155.
28. *Ibid.*, 155-161.
29. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 9-12.
30. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 13-14.
31. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 14-15.
32. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 16-18.
33. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 18-20.
34. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 20-22.
35. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 37-38.
36. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 22-23.
37. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 24-28.
38. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 30-31.
39. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 31-34.
40. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 34-35.
41. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 35-37.
42. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 249-250.
43. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 250-254.
44. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 254-257.
45. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 44-64.
46. GAYET, *Le Grand Schisme...*, I, Plèces justificatives, 1-8.
47. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 257-258.
48. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 258-261.
49. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 261-264.

XVII. Ff. 97v-98v. *Dubia domini Toletani⁵⁰ data domino Alvaro, episcopo Zamorensi, qui ibat Niciam ad cardinales Florentinum et de Mediolano*, f. 97v. *Responsiones ad dicta dubia domini Toletani scripte per manum domini Florentini,*⁵¹ ff. 97v-98v.

XVIII. Ff. 99r-109v. *Deposiciones generales nonnullarum personarum tredecim numero, que dederunt per scripturam ea de quibus recordabantur circa materiam prime eleccionis* (són les següents: 1. Frater Petrus de Guadalfajara, ff. 99r-100v; 2. Frater Ferrarius de Vergós, ordinis minorum, ff. 100v-101r; 3. Petrus Alfonsi, f. 101r-v; 4. Johannes, abbas sancti Isidori Hispalensis, cistercienses, ff. 101v-102r; 5. Rodericus Fernandi,⁵² porcionarius ecclesie Hispalensis, ff. 102r-103v; 6. Frater Alfonsus de Melide,⁵³ ff. 103v-104r; 7. Garsías, [Martini], electus Auriensis, f. 104r-v; 8. Frater Michael, monasterii sancti Bartholomei de Lupiana, ff. 104v-1055; 9. Johannes Remigii de Guzmán, archidiaconus de Alcor in ecclesia Palentina, ff. 105r-106r; 10. Alvarus Martini,⁵⁴ ff. 106r-108v; 11. Episcopus Legionensis, vocatus Fernandus Gudiel, f. 108v; 12. Alfonsus Fernandi, presbiter Ispalensis, ff. 108v-109r; 13. Thomas Gundisalvi, thesaurarius Compostellanus, f. 109r-v).

XIX. Ff. 110r-102v. [I] *ncipiunt depositiones in speciali super casu primi electi...tam per causam ipsius ut supra divisim quam etiam per certa interrogatoria cum nonnullis addiccionibus medio iuramento superius scripto.* Medina del Campo, a partir del 28 de desembre de 1380. (Són els següents: 1. Frater Ferrarius [de Vergós], ff. 110r-112v, 28 XII 1380; 2. Petrus Alfonsi, canonicus Jspalensis, ff. 112v-114v; 3. Alvarus Gundisalvi,⁵⁵ canonicus Cordubensis, ff. 114v-117r; 4. Frater Johannes, abbas monasterii sancti Ysidori Yspalensis, cisterciensis, ff. 117r-119r; 5. Rodericus Fernandi, portionarius ecclesie Yspalensis, ff. 119r-121r; 6. Johannes Garsie, decanus Calaguritanus, ff. 121r-123r; 7. Frater Alfonsus de Melide, ff. 123r-125r; 8. Garsias Martini, electus Auriensis, ff. 125r-127r; 9. Frater Michael, monasterii de Lupiana, ff. 127r-128r; 10. Johannes Remigii de Guzmán, archidiaconus de Alcor in ecclesia Palentina, ff. 128r-131v; 11. Didacus Martini de Urduña, canonicus Toletanus, ff. 131v-134r; 12. Alvarus Martini,⁵⁶ decretorum doctor, licenciatus in legibus, ff. 134r-135v; 13. Frater Menendus,⁵⁷ ordinis fratrum minorum, magister in sacra pagina, ff. 135v-141v; 14. Petrus, abbas sancti Fecundi, ff. 141v-142v; dissabte, 11 (sic; 12) I 1381; 15. Fernandus [Gudiel], episcopus Legionensis, ff. 143r-144r, dilluns, 14 I 1381; 16. Alfonsus Azero, ff. 144r-147v, dimarts, 15 I 1381; 17. Petrus Roderici, ff. 147v-149v, dimarts, 15 I 1381; 18. Frater Petrus Cordubensis, monasterii sancti Bartholomei de Lupiana, ff. 149v-151r; 19. Frater Johannes Roderici, episcopus de Neupatrás, f. 151r-v; 20. Franciscus Fernandi, cantor, ff. 151v-155r, dissabte, 19 I 1381; 21. Marchus Fernandi, ff. 155r-158r, dimarts, 22 I 1381; 22. Johannes Sancii, ff. 158v-159r, dissabte, 26 I 1381; 23. Garsías Petri de Taffara, ff. 159r-160v, dissabte, 26 I 1381; 24. Sancius, archidiaconus de Guiart, ff. 161r-162v, dilluns, 28 I 1381; 25. Petrus, archipresbiter de Fita, ff. 162v-163v, dilluns 28 I 1381; 26. Johannes Sancii de Toleto, canonicus Yspalensis, ff. 164r-165r, dimecres (sic), 29 I 1381; 27. Alfonsus Fernandi, yspalensis,

50. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 264-265.

51. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 265.

52. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 265.

53. Josep PERARNAU, *La declaración del beguino gallego, fray Alfonso de Mellid, sobre los orígenes del Cisma de Occidente*, dins "Anthologica Anna", 26-27 (1979-1980), 610-633.

54. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 265-271.

55. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 271-272.

56. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 272-275.

57. SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 275-282.

capellanus domine Marie Cornel, ff. 165r-166r, divendres (*sic*), 10 II 1381; 28. Thomas Gundisalvi, thesaurarius ecclesie Compostellane, ff. 166r-167v, dimecres, 6 II 1381; 29. Johannes Colum, clericus Avenionensis, domicellus domini Bonifacii de Amanatis, ff. 167v-170v, dijous, 7 II 1381; 30. Fernandus Petri, decanus Tirasonensis, ff. 170v-179r, dissabte, 9 II 1381; 31. Nicholaus Martini, archidiaconus Salmantinus, ff. 179r-181r, dimecres (*sic*), 14 II 1381; 32. Frater Angelus [de Spoleto] generalis minister ordinis fratrum minorum, ff. 181r-184r, dimarts, 19 II 1381; 33. Bonifacius de Amanatis, ff. 184r-187v, dimarts, 19 II 1381; 34. Egidius Sancii, prepositus Valentinus, ff. 187v-190r, dissabte, 23 II 1381; 35. Frater Angelus [Feducci de Bibbiena], episcopus Pensauriensis, ff. 190r-192v, divendres, 1 III 1381).

XX. Ff. 193r-253r. *Secuntur deposiciones omnium et singulorum testium... Metine...super casum secundi electi* (són els següents: 1. Frater Ferrarius de Vernós (*sic!* Vergós), ordinis fratrum minorum, conventionalis Illerdensis, ff. 193r-195r; 2. Petrus Alfonsi, canonicus Yspalensis, ff. 195r-196r; 3. Alvarus Gundissalvi, canonicus, ut dicitur, Cordubensis, ff. 196r-197v; 4. Frater Johannes, abbas sancti Ysidori, Yspalensis, ff. 197v-199r; 5. Rodericus Ferdinandi, portionarius ecclesie Yspalensis, ff. 199r-200v; 6. Johannes Garsie, decanus Calagurritanus, ff. 200v-201v; 7. Frater Alfonsus de Melide, ff. 201v-202v; 8. Garsías [Martini], electus Auriensis, ff. 202v-204r; 9. Frater Michael, conventus sancti Bartholomei de Lupiana, ff. 204r-v; 20. Johannes Remigii, archidiaconus de Alcor in ecclesia Palentina, ff. 205r-206r; 11. Didacus Martini de Urdunna, canonicus Toletanus, ff. 206r-207r; 12. Alvarus Martini,⁵⁸ decretorum doctor et licenciatus in legibus, ff. 207r-208r; 13. Frater Menendus, episcopus Cordubensis, ordinis fratrum Minorum, magister in sacra pagina, ff. 208r-213r; 14. Petrus, abbas sancti Facundi, ff. 213r-214r; 15. Fernandus [Gudiel], episcopus Legionensis, ff. 214r-216v; 16. Alfonsus Azero, archidiaconus de Metina in ecclesia Salmantina, ff. 216v-218r; 17. Petrus Roderici, canonicus ecclesie Cordubensis, ff. 218r-219r; 18. Frater Petrus, Cordubensis, monasterii sancti Bartholomei de Lupiana, ff. 219v-222r; 19. Frater Johannes Roderici, episcopus de Neopatras, ff. 222r-223r; 20. Franciscus Fernandi, cantor Palentinus, ff. 223r-225r; 21. Marchus Fernandi, cantor Palentinus, 225r-228v; 22. Garsías Petri de Tassara, regni Naverre (*sic;* cf. XIX, 23), ff. 228v-229v; 23. Sanccius, archidiaconus de Guiart in ecclesia Pampilonensi, ff. 229v-231r; 24. Petrus Fernandi, archipresbiter de Hita, diocesis Toletana, ff. 231r-233r; 25. Johannes Sancii, canonicus Toletanus, familiaris archiepiscopi Yspalensis, ff. 233r-235r; 26. Alfonsus Fernandi, Yspalensis, presbiter, capellanus domine Marie Cornel, ff. 235r-236v; 27. Thomas Gundisalvi, thesaurarius Compostellanus, ff. 236v-238r; 28. Johannes Columbi, clericus Avenionensis, ff. 238v-239v; 29. Fernandus Petri, decanus Tirasonensis, ff. 240r-244v; 30. Nicholaus Martini, archidiaconus Salmantinus, ff. 244v-246v; 31. Frater Angelus [de Spoleto, generalis Minorum], ff. 247r-248v; 32. Bonifacius de Pistorio, alias de Amanantis (*sic*), legum doctor, f. 249r-v; 33. Egidius Sancii, legum doctor, prepositus Valentinus, ff. 249v-251r; 34. Dominus [frater Angelus Feducci de Bibbiena], Pe[n]sauriensis episcopus, ff. 251r-252r; 35. Philippus Martini de Gomera, alumnus episcopi Legionensis, ff. 252v-253r; iste non perfecit depositio[n]em, quia medio tempore recessit de Metina).

XXI. Ff. 253v-258r. *Responsiones publice facte coram rege eiusque toto consilio per cardinalem yspanum, episcopum Faventinum, et Franciscum, ad casum secundi electi.* Medina, 4 de març de 1381.

58. SEIDL MAYER, *Die Anfänge...*, 282-284.

XXII. Ff. 258v-265r. *Responsiones publice facte coram rege eiusque toto consilio per dominum cardinalem de Luna et episcopum Pe[n]sauriensem et Bonifacium de Amantis, doctorem, ad casum primi electi.* Sense data.⁵⁹

XXIII. Ff. 265r-269v. 1. *Intimacio per dominos cardinales facta quod Barensis est intrusus.*⁶⁰ Anagni, 9 d'agost de 1378, f. 265r-v. 2. *Sequitur qualiter cardinales notificant universis quod dominus Clemens fuit rite et canonice per eos electus et solemniter inthronizatus et coronatus*⁶¹ (document ací no datat; Inc.: Universis... Quoniam nonnulli intrusionem detestabilem viri pestiferi..., ff. 266r-267r. 3. *Litera septem cardinalium suis sigillis sigillata existencium Avinione, notificancium intrusionem primi electi.*⁶² Avinione, 8 marci 1389 (*sic*), f. 267r. 4. *Intimacio et notificacio cardinalium deprecancium universos christifideles ut Clementi adhereant.*⁶³ Avinione, 24 augusti [1378], f. 267r-v. 5. *Protestacio domini Bertrandi [Lagier], cardinalis Glandatensis antequam intraret conclave, suo sigillo sigillata, cum subscriptione notarii,*⁶⁴ 10 decembris 1378, f. 267v-268r; 6. *Confessio domini Anglici [Grimoaldi], cardinalis Albanensis, cum signis duorum notariorum et suo sigillo sigillata,*⁶⁵ Avinione, 29 madii 1380, f. 268r-v. 7. *Instrumentum confessionis domini [Petri Flandin], cardinalis sancti Eustachii, cum signo et subscriptione notarii et undecim testium,*⁶⁶ 17 ianuarii 1381, ff. 268v-269r.

XXIV. Ff. 269v-274v. *Extractiones quedam habite a dictis testium per illos de consilio regio, quorum aliqua facere videntur pro libertate eleccions prime et quedam pro coaccione seu impressione.* 1. *Libertas,*⁶⁷ ff. 269v-274r. 2. *Jsta faciunt pro impressione,* f. 274r-v.

XXV. Ff. 275r-276r. *Sequntur conclusiones illorum de Regio Consilio circa dubia et allegata super materia.* Medina del Campo, 24 d'abril de 1381.

XXVI. F. 276r. [Translatio curiae Regis Castellae Metina Salmanticam].

XXVII. Ff. 276v-277v. [Declaratio Johannis II, regis Castellae, de legitimitate electionis Clementis VII ac de obedientia ei exhibenda].⁶⁸ Salamanca, 19 de maig de 1381 (la redacció del document notarial porta data del 14 de juny de 1381).

XXVIII. Ff. 277v-279r. [Subscriptio et correctiones notarii, Petri Fernández de Pina, archidiaconi de Carrión in ecclesia Palentina].

Caixa d'escriptura: 282 X 192 mm, i 52 línies al f. 2r; 290 X 193 mm i 51 línies al f. 129r. Ultra l'autògrafa del notari amb la qual és escrit l'apartat XXVIII, el volum és escrit per tres mans, molt similars; el pas de l'una a l'altra sembla que pot ésser assenyalat entre els ff. 122 i 123 i els 192-193; la primera i la tercera són d'una lletra gòtica librària que comença d'evolucionar vers la semibastarda;

59. Text llatí complet d'aquestes respostes en GAYET, *Le Grand Schisme...*, II, Plèces justificatives, 148-161; SEIDLマイヤー, *Die Anfänge...*, 284-288, en publica fragments a base del nostre manuscrit. El text castellà complet d'aquestes respostes ha estat publicat pel mateix Michael SEIDLマイヤー, *Peter de Luna (Benedikt XIII). und die Entstehung des Grossen Abendländischen Schismas*, dins "Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens", IV (1933), 206-247 i de forma parcial per Albano SORBELLI, *Il trattato di san Vincenzo Ferrer intorno al Grande Scisma d'Occidente*² (Bologna 1906), 140-155.

60. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV (París 1922), 173-184.

61. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV, 186-191.

62. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV, 192.

63. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV, 193-194.

64. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV, 169-173.

65. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV, 247-248; MARTÈNE-DURAND, *Thesaurus...*, II, 1073-1075.

66. BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV, 257-260.

67. MARTÈNE-DURAND, *Thesaurus...*, II, 1094-1098.

68. MANSI, *Sacrorum Conciliorum...*, XXVI, 684-688; BALUZE-MOLLAT, *Vitae...* IV, 250-256; fragment en RAYNALDUS, *Annales...*, XVII, ad annum 1381, núm. 30-31.

la de la segona mà és més florida i assenyala fortament les línies corbes, dins el mateix mòdul; en cap cas no apareixen característiques de la lletra castellana. Escrit a tota amplària, tret dels ff. 62r (la *Informacio brevis et metrica* de Nicolau Eimeric, cf. XV, 29) i 83r-86r (*Deposicio seu informacio data per episcopum Reatinum*, cf. XVI, 22); en la darrera, hom escriu en una columna la declaració bàsica i en l'altra les notes complementàries o explicatives del text. Dibuixades tant les línies del marc com les de les ratlles; en algun cas han estat conservades restes del puntuat (p.e., ff. 134-136). La còpia fou compulsada i les notes de complement textual, moltes d'elles als marges, són molt nombroses ja a partir del f. 1v. Després, el notari esmentat inutilitzà els espais en blanc deixats pels punts i a part i enclogué en una línia-marc tot allò que en cada pàgina formava part de la còpia autenticada del procés (text de la caixa d'escriptura i notes marginals), de faisó que la línia-marc esmentada es desvia tantes vegades com ha d'encloure una nota; aquesta línia ressegueix tots quatre marges, amb l'excepció dels folis 1v, 97r-110r i 277v, on manca en el marge inferior, segurament perquè també hi manquen les línies que inutilitzen els espais en blanc. En totes les pàgines, al mig del marge inferior, hi ha la signatura autògrafa del notari citat, *P. Archidiaconus / de Carrión*, escrita entre dos signes notariais. Després, ja a mitjan s. XVII, Alexandre Patau escriví al marge de les pàgines corresponents els títols llatins de les diverses parts del procés, els quals també agrupà en el f. 2v dels quatre afegits entre els de guarda i el cos del volum; així, al f. 1r trobem al marge i fora del marc notarial *Propositio Petri de Luna, cardinalis legati ex parte Clementis septimi*; al f. 4r *Propositio Francisci de Urbino, episcopi Faventini, legati Urbani sexti*; en total, són 27.

Sembla que és possible d'affirmar que el procés de Medina del Campo no era escrit en un original del qual aquesta còpia seria un calc pur i simple. En un moment de les declaracions, i en concret en la de Juan Remigio de Guzmán (cf. XVIII, 9), trobem aquesta notícia: "Et hoc dico in summa. Et quod hic deficit queratis in responsionibus ad interrogatoria que fecistis michi, quia non potui hic totum comprehendere, quia non sum memor sicut quando petebatis a me singulariter de quolibet", f. 106r; els interrogatoris als quals el testimoni es refereix són els que hom pot veure, respectivament, en els apartats XIX, 10, ff. 128r-131v, i XX, 10, ff. 205r-206r; però, per la frase transcrita, ens consta que aquestes respostes són anteriors a la declaració general, tot i que són copiades més cap al final del volum. D'altra banda, la notícia que la comissió reial d'enquesta es dividí en tres subcomissions (cf. IX) condueix a la suposició que cada una obrí el seu propi registre d'actuacions. Sobre aquesta base, em sembla que hom pot suposar que els originals constitueixen un registre o una sèrie de registres, on constaven les actuacions de tota la Comissió o aquells elements de judici o informacions que eren destinats a tota la Comissió i eren anteriors a la seva existència, per exemple, el resultat de l'ambaixada del rei de Castella als dos papes i d'altres informacions similars; en aquesta sèrie, hom hauria d'incloure els apartats I-XIV i XXI-XXVII; hi devia haver un altre registre amb les respostes generals sobre els orígens del Cisma rebudes a Medina del Campo per escrit després d'obert el procés (apartat XVIII); i sengles registres per a les informacions *super casum primi electi* (apartat XIX) i *super casum secundi electi* (apartat XX); la còpia dels registres en el nostre volum segueix més un esquema lògic (declaracions generals de l'apartat XVIII abans que les respostes als interrogatoris detallats dels apartats XIX i XX) que no pas cronològic. Encara podem donar un pas més, sobre la composició dels registres d'interrogatoris: la nota al final de l'apartat XX, 35, ja copiada, indica que l'interrogatori d'un testimoni no durava un sol dia; si hom hagués escrit una darrera l'altra en les pàgines d'un registre les actuacions d'una subcomissió a mesura que eren dutes a terme, l'original hauria

presentat un aiguabarreig semblant a la confusió; per això tinc la impressió que, sobretot pel que fa als interrogatoris, hom formà un plec de dos o tres fulls doblats per a cada testimoni i l'anà escrivint a mesura que era duta a terme la declaració, encara que aquesta tingués intervals, els quals no eren reflectits en el registre; un cop acabades les respostes de tots els testimonis, hom aplegà els plecs i d'aquesta manera resultà format el registre o els registres dels interrogatoris.⁶⁹

c) L'obra

D'acord, doncs, amb les dades del manuscrit de Medina del Campo, la *Informatio brevis et metrica* ja hauria estat enllestida abans del 8 de maig de 1380, data en què Nicolau Eimeric lliura als ambaixadors del rei de Castella a Avinyó l'escrit de la seva deposició, a la qual segueix immediatament en el manuscrit la nostra *Informatio*. El fet que l'estrofa novena insisteixi en la unanimitat de tot el coHegi cardenalici a obeir Climent VII significa que els tres cardenals italians que en un primer moment restaren indiferents ja s'han decantat vers la causa avinyonesa. Aquest fet és datable a partir del 7 de maig de 1379, almenys pel que fa al convenciment intern dels tres purpurats.⁷⁰ De fet, Climent VII els tractà sempre com els altres cardenals del seu coHegi, i al final del 1379 i el març de 1380 els envia diners —una suma considerable la segona vegada—.⁷¹ És versemblant, doncs, que entre el març de 1379 i el 8 de maig de 1380 Eimeric escrivís la seva única obra en vers coneугuda, en ocasió potser de la seva legació als regnes hispànics.⁷²

Diguem de seguida que des d'un punt de vista formal aquests versos són una composició que no té ni el més mínim aire poètic. Són aspres, granulats, no tenen cap gràcia, ni tan sols una mesura constant, perquè llur metre, fins i tot dins una mateixa estrofa, oscil·la lliurement. Les estrofes estan lligades per una rima carrinçona, vagament aproximativa, ben sovint desgradable per la seva miserable artificiositat. L'autor escriu amb un esforç evident per a arribar al final de cada vers, de cada apariat, de cada quarteta, amb hipèrbatons forçats i adjectius llençats a la babala, que causen un defecte continuat d'estranyesa. Ara bé, no és pas un efecte poètic allò que Eimeric recercava, ans un mer instrument de propaganda clementista.

69. Tal com diu SEIDLAYER, *Die Anfänge...* 42, nota 70, el manuscrit de París, Bibliothèque Nationale 11745, no conté tot el procés de Medina del Campo, ans ha d'ésser completat amb el de la mateixa biblioteca, lat. 1469 (antic Colber 814), el contingut del qual pot veure explicitat en MANSI, *Sacrorum Conciliorum...* XXVI, 667-670 i en BALUZE-MOLLAT, *Vitae...*, II, 809-812. No cal dir que un estudi complet d'aquell procés hauria de tenir en compte la documentació relativa a l'activitat diplomàtica i política paraHela; em limitaré a alguna referència: *Ioannis, regis Castelle, epistola ad Karolum V, regem Francorum*, datada a Medina del Campo el 20 de setembre de 1379 (no del 1380), conservada també a la Biblioteca Nacional de París, lat. 14643, ff. 125r-1 188r i publicada per BALUZE-MOLLAT, *Vitae...*, IV, 2210223; la *Petri Tenorii, archiepiscopi Toletani, ad Ioannem de Grangia, cardinalem Ambianensem*, també datada a Medina del Campo el 21 de setembre de 1379, conservada en el mateix manuscrit parisenc, f. 125v i 188v i publicada *ibid.*, 224-225; o la carta d'Angelo Feducci de Bibiena, bisbe de Pesaro, a Climent VII el dia de la declaració d'obediència avinyonesa feta a Salamanca (19 de maig de 1381), publicada per MARTÈNE-DURAND, *Thesaurus...*, II, 1098-1099. Sobre el procés de Medina del Campo, hom pot veure Noël VALOIS, *La France et le Grand Schisme d'Occident*, II (París 1896), 202-206; J[osé] ZUNZUNEGUI, *La Legació en España del Card. Pedro de Luna 1379-1390*, dins "Miscellanea Historiae Pontificiae", VII (Roma 1943), 108-113; i sobretot SEIDLAYER, *Die Anfänge...*, 42-64 i 216-221.

70. VALOIS, o.c., 323, n. 2.

71. VALOIS, o.c., 322, n. 1.

72. Cf. BAPTISTA, J.C., *Portugal e o Cisma do Occidente a Lusitania Sacra I* (1956), 80.

En aquells moments eren molt corrents els goigs, també anomenats *sonus*, que hom utilitzava com a mitjà per a enardir multituds i arrossegar-les cap a una acció determinada o darrera un partit. Ja fa molts anys, Mn. Joan Pié publicà uns goigs referents a expedicions de càstig per una profanació d'hòsties esdevinguda a Torreblanca, que provenen del final del segle XIV,⁷³ i que degueren servir per a animar els partidaris de la guerra santa que puhularen aquells dies.

Al començament del segle XV, en ocasió dels terratrèmols que hi hagué a diversos llocs de Catalunya, fra Mateu d'Agrigent, un frare sicilià d'oratorià celebrada, s'enduia la gent darrera seu enmig d'un gran entusiasme. Llavors hom cantava aquesta tornada:

*Tots fassam per amor de Déu
lo que mana fra Matheu.⁷⁴*

Més endavant, en plena guerra civil, quan els diputats del General i el Consell revolucionari del Principat deposaren el futur Ferran II de la primogenitura dels regnes (11 d'agost de 1462), el partit reialista escampà unes cobles per tal d'explotar sentimentalment el tema:

*Has perseguit lo insigne
primogènit teu, infant,
Tu el jurist, capitulant,
no el pots tenir per indigna.
Petit és e molt benigna
criatura, bell e bo.
Com s'ha pogut fer açò?⁷⁵*

És el mateix que passa avui amb els himnes patriòtics, guerrers, socials, polítics i recreatius. És sabut des de fa segles el poder de suggestió de la música cantada per grans masses humanes. El fet que Eimeric recorregué a aquest expedient indica fins a quin punt la qüestió del Cisma era profundament sentida pel poble i fins a quin punt aquest podia ésser receptiu a les suggestions de la propaganda.

La *Informatio brevis et metrica* és escrita en llatí. Segons un model himnòdic conegut, per tal que pogués ésser cantada sense dificultats pel nombre més gran de persones? El fet que Eimeric empri la llengua culta indica que es dirigia primordialment als clergues i als laics de carrera: als missers, notaris, físics, artistes i legistes del moment que en podien capir el significat d'una manera immediata. Eimeric no fou mai un home popular; en canvi, li interessava la minoria lletrada, la que influïa en la gent: els homes de curia, els ordes religiosos, el clergat secular. La mateixa estructura interna dels versos palesa que l'inquisidor s'adreçava a les classes cultes.

73. Cf. *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona I* (1896-1898) 737-744. L'última estrofa del *sonus* conté una al·lusió evident a la situació cismàtica:

*Senyors tots de bon cor
En leuar e en Jayre
Preguem lo saluador
Y sa beneita mayre
Que ns donàs un pastor
Y no, l nos trigàs gayre
La sglea en amor
En breu sia tornada.*

74. Cf. VICENS I VIVES, J., *Els Trastàmares (segle XV)*, Barcelona 1980, p. 58. Sobre fra Mateu d'Agrigento, cf. RUBIO I BALAGUER, J., *El beat fra Mateu d'Agrigento a Catalunya i a València*, dins *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft XI* (1955), 109ss.

75. VICENS I VIVES, J., o.c., 202.

Car sota la materialitat dels versos Eimeric desplega una cadena de raonaments en el més pur estil escolàstic. Són raonaments secs, escarits, i això és el que mata tota possibilitat de poesia; però ja hem dit que no era pas la poesia el que perseguia l'inquisidor, ans la claredat, la contundència i la persuasió. En el manuscrit de Medina del Campo l'estructuració escolàstica és subratllada per uns títols que van introduint les diverses estrofes o conjunts d'estrofes.

Abans de la primera, llegim aquests mots: *Prologus*. En la segona, hom llegeix: *Error*. Les estrofes tercera, quarta i cinquena constitueixen una *Improbatio erroris de iure*. De la sisena a la desena són una *Improbatio erroris naturali ratione*. De l'onzena a la que fa setze es tracta de *Persuasiones*. La dissetena és una *Falsae obiectionis solutio*. Finalment la divuitena és la *Conclusio principalis*.

El *Prologus* és un clam contra la indisciplina imperant, en virtut de la qual cadascú tira pel seu cantó. L'*Error* consisteix a creure que el papa és Bartolommeo Prignano i no Robert de Ginebra. Els arguments de *iure* que s'oposen a l'*error* denunciat per Eimeric són dos: és invàlida tota elecció efectuada sota pressió, com fou la de Bartolommeo Prignano; d'altra banda, l'òrgan competent per a dir qui és papa és el co*Hegi* dels cardenals, i prou. Els arguments de *ratione* que abonen la tesi climentista són: la qualitat i dignitat del co*Hegi* cardinalici, la seva unanimitat a recusar el papa de Roma i a acceptar l'avinyonès i la gravetat moral de l'*assumpto*, en el qual els cardenals es juguen la salvació. Les *Persuasiones* són d'una altra natura: així com el creient està segur que el sacerdot l'ha batejat, l'*absol* o celebra vàlidament la missa per a ell, tot i que no li consta mai la intenció del celebrant, o de la mateixa manera que qualsevol home està segur de qui són els seus pares, encara que això només ho pot saber per un acte de fe, i tantes altres coses hom té per segures gràcies a la fe que hom fa a tota mena de gent, alguns dels quals no mereixen cap confiança, així el cristià en el fet del Cisma no ha de dubtar ni un moment a creure la paraula dels cardenals. I no s'hi val —*objecio*— a dir que tal vegada són esperits frívols, perquè són persones acostumades a la disciplina i al rigor. *Conclusio principalis*: Si vols salvar-te, creu que Climent és papa.

L'estructura, doncs, és escolàstica, però els conceptes no tenen pas la tensió de les pàgines de gran altura especulativa que el mateix Eimeric era capaç d'escriure. Reflecteixen potser certes formes de la propaganda avinyonista que s'escampava des de les trones dels temples. És indiscutible, en tot cas, que responen a preocupacions que podia tenir el cristià una mica cultivat, però poc expert en teologia i encara menys en dret canònic. Les formes d'argumentació *ad hominem* contingudes en les *Persuasiones* confirmen que aquests versos foren pensats per a influir en amples cercles de creients.

Fets potser per al cant, els *Metra super scismate* són sobretot una mostra de la combativitat de l'inquisidor gironí. Acurat i organitzat, conreador del detall, Eimeric busca de seguida la forma de popularitzar la causa d'Avinyó i la troba en els recursos de la mètrica i de la cançó diguem-ne popular d'aleshores. Si mai de la vida veié una corrua de frares cantant els seus versos exànimés amb una tonada gregoriana o sobre algun ritme conegit, el cor de l'inquisidor potser fou capaç de sentir una esgarriança de satisfacció: l'ortodòxia era convenientment defensada. Per a Nicolau Eimeric això era el que comptava per sobre de tot, i assenyaladament per sobre dels mitjans que eren emprats, en aquesta i en altres ocasions, per salvar-la.

II

LA NOSTRA EDICIÓ

Designarem per A el manuscrit de Medina del Campo, Biblioteca Nacional de París 11.745, i per B el manuscrit de la mateixa Biblioteca, llatí 1464. A i B no són escrits amb massa diferència en el temps. La secció d'A que conté els versos d'Emeric és datada a Avinyó, a 10 de setembre de 1380, com hem vist: és la data en què Rodrigo Bernardo clou l'aplec de declaracions d'alguns cardenals i d'altres personalitats recollides a Avinyó per al rei de Castella. Tant la declaració com els versos foren lliurats per Eimeric personalment als ambaixadors castellans. El text d'A, doncs, pot ésser una còpia de l'autògraf original. Segons Lauer⁷⁶, el ms. llat. 1464 de París és del segle XV, i la seva lletra, gòtica cursiva formada, fa pensar que fou escrit els primers anys de la quinzena centúria. Ignorem la procedència originària d'aquest manuscrit, que abans de passar al fons actual havia pertangut al CoHegi de Foix;⁷⁷ però és evident que conté algunes errades de còpia. A també en conté, per bé que menys que B. Si els dos textos contenen alguna lectura evidentment sospitosa, en realitzar la collació hom veu de seguida que el text d'A és més net i acurat que el de B. Això, i el fet de la seva més que probable proximitat a l'original, ens inclina a prendre A com a text bàsic. Per tant, donarem en l'apparat crític les variants de B i aquelles poques lliçons d'A que de tota evidència són menys correctes que les corresponents de B.

Pel que fa a la transcripció, ens atenem al criteri de l'I.E.C., que en les seves edicions de textos de la baixa Edat Mitjana regularitza completament l'ortografia llatina segons la forma en què s'escriu ara la llengua sàvia. Per a la confecció de l'apparat crític i la presentació general de l'obra, seguim les normes metodològiques ordinàries, que al nostre país codificà d'una manera tan clara i entenedora com pràctica el doctor Josep Vives i Gatell.⁷⁸

Només ens cal afegir que les estrofes VII, VIII i XIV de la *Informatio brevis et metrica*, llegides únicament en el manuscrit A, foren publicades per Michael Seidlmeier.⁷⁹ Més amunt ja hem esmentat l'ús amplíssim que Seidlmeier féu del manuscrit de Medina del Campo.⁸⁰

Jaume de PUIG I OLIVER
Josep PERARNAU

76. LAUER, PH., *Bibliothèque Nationale. Catalogue des manuscrits latins*, t. II (París 1940), 18-19.

77. *Ib.*, p. 19.

78. VIVES I GATELL, José, *Normas de metodología para el trabajo científico. Extracto de "Esquemas de Metodología histórico eclesiástica"* publicado por el Instituto P. Enrique Flórez, del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona 1947, pp. 2-28.

79. Cf. *Die Anfänge...*, o.c., p. 157, nota 146.

80. Cf. nota 4.

[NICHOLAI EIMERICI]
 [INFORMATIO BREVIS ET METRICA
 SEU
 METRA SUPER SCISMATE]

Informatio brevis et metrica.
 Prologus

[I]

- O mirum quantum quod nunc pro lege tenetur,
 vult quilibet tantum quod sibi velle iubetur.
 5 Judicat affectus: bonus hic et malus ille,
 Talis deffectus fecit eicere mille.

[II]

Error

- Quis mentis sanæ errorem fingere vane
 Praesumat verum fateri Bartholomaeum,
 10 Olim Barensem, papam, et non Gebennensem
 Dictum Clementem patremque coeli potenter?

[III]

Improbatio erroris de iure

- Considera canones sanctorum utique patrum,
Si quis comperies et *In nomine*; ibi clarum
 15 Impressionem fermentum electionum
 Ne patrem patrum faciat concordia fratrum.

[IV]

- Talis existit electio Bartholomaei:
 Scit qui impressit ille populus Colisæi,
 Romipeta vidit presens ad limina Petri,
 20 Curia conspexit, est evidētia rei.

[V]

Alia improbatio erroris de iure

- Facta capituli quam ipsi capitulantes,
 Foedera connubii quam ipsi confoederantes,
 Gestæ collegiæ quam ipsi collegiantes
 25 Quis nosse possit plus? Dico: utique nullus.

[VI]

Sacrum collegium pure Gebennensem elegisse,
 Ecclesiæ illum rite sponsum præbuisse,
 Pastorem verum gregi domini prætulisse
 Aserit et iurat; ergo quis e contra firmat?

[VII]

- 30 **Improbatio erroris naturali ratione**

Cum Cardinales ipsi sint utique tales,
Petri sodales, orbis duces generales,
Probi, mentales, docti ut cernere vales,
Cur sibi non credis, coelis si vivere cupis?

[VIII]

- 35 **Alia improbatio naturali ratione**

Cum sint electi de toto orbe plagarum
Et sint experti, ut nil videant nisi clarum,
Sintque antiqui plures ut vivere parum
Valeant in terris, cur illis credere sernpis?

[IX]

- 40 **Alia improbatio naturali ratione**

Non sunt disiuncti, sed omnes insimul iuncti:
Gallicus et Brito ipseque Aragonensis,
Italicus vero et certe Lemouicensis
Ac Cardinalis tunc ille Imperialis.

[X]

- 45 **Quis inops mentis sistens in medio gentis**

Vel in extremis plenus aut cerebro senus
Queat concipere omnes se perdere velle
Ac Christi populum errare facere cunctum?

[XI]

Persuasio

- 50 **Non habeas durum praedictos ponere murum**

Ut credas mere quia dicunt ita vere.
Non condemnamus, quod aiunt, Barensem elegisse,
Sed reprobamus assensum nos praebuisse.

[XII]

Credere te sane cogit evidentia plane.

- 55 **Obsecro, responde, baptizatum doce unde,**
Aut absolutum eloquio presbyterorum
Rite confectum corpus domini Ihesu bonum.

[XIII]

Quis namque novit horum quilibet si attendit

Interior agere quod foris edocet clare?

- 60 **Et tamen credis quod oculo cernere nequis.**
Si credis istis, crede iam utique illis.

[XIV]

Alia persuasio

Inscio praesbytero ipsique laico mero

Aut obstetrici seu alii mulieri

- 65 Baptizanti credis firmissimo corde;
Cur non in isto credis collegio dingo?

[XV]

Alia persuasio

Est pater hic tuus cura siue genitura?

Dicis: ita, meus, illius sum creatura.

- 70 Unde id nosti? Vidisti et affuisti?
Nempe, non vidi; fidem praesto genitrici.

[XVI]

O deus, et quantis animus adhaeret amantis,

Credit et tantis in factis arduis, altis,

Falsis, periuris, ignaris regulis iuris,

- 75 Credis indignis: cur non huiusmodi dignis?

[XVII]

Falsae obiectionis solutio

Nec fatigati si sunt, fuere turbati,

Sunt assueti praeceptis obsequi laeti.

Urbanum quintum et postremo Benedictum

- 80 Reduc ad mentem, utrumque do tibi testem.

[XVIII]

Conclusio principalis

Ergo Clementem fatere terrae potentem,

Patrumque patrem nunc Ecclesiae praesidentem.

Si vis coelestem clementer tendere aedem

- 85 Atque haeredem divam condescendere sedem.

1. Informatio... metrica. *om.* B // 2. Prologus. *om.* B // 3. quantum] tantum B // 5. et] est add. B // 6. eicere] deicere B // 10. et. *om.* B // 16. patrem patrum] patrum patrem B // 26. pure. *om.* B // 29. iurat] firmat B // 36. plagarum] terrarum B // 37. sint] sicut B / nisi clarum] sibi rarum B // 41. iuncti] iucti B // 43. Lemovicensis] limovicensis B // 56. Aut] ac B // 59. edocet] edoce A // 60. cernere nequis] cernis B // 61. credis] credas A // 64. Aut] Ac A / mulieri] multi B // 68. hic] hicque B // 79. postremo] postmodum B // 82. terrae potentem] terrepotem B // 84. clementer] clementem A // 85. Atque] adque A / divam] diuina B.

14. Clementinarum IIb. V, tit VIII, c. I; ed. FRIEDBERG, vol II Graz 1959, 1187-1188. // Decreti I Pars, Dist. XXIII, d. I; ed. FRIEDBERG, vol I, Graz 1959. 77-79.